

До разової спеціалізованої вченої ради у
Національній академії внутрішніх справ

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Фіщенка Олександра Віталійовича
на тему «Запобігання бандитизму в умовах воєнного стану в Україні»,
представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду
Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дисертаційної роботи Фіщенка Олександра Віталійовича на тему «Запобігання бандитизму в умовах воєнного стану в Україні» не викликає сумнівів і заперечень, оскільки порушена в ній проблема належить до числа найбільш гострих як для кримінологічної науки, так і для сучасної правозастосовної практики. В умовах збройної агресії проти України, істотного ускладнення криміногенної обстановки, поширення незаконного обігу зброї, переміщення значної кількості населення та загального зростання безпекових ризиків особливого значення набуває саме своєчасне й ефективне запобігання найбільш небезпечним формам організованої насильницької злочинності, однією з яких є бандитизм.

Бандитизм становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки пов'язаний із діяльністю озброєних злочинних угруповань, що посягають на громадську безпеку, життя і здоров'я особи, власність, нормальне функціонування органів державної влади та загальний стан правопорядку. Особлива небезпечність цього явища зумовлена не лише тяжкістю можливих наслідків злочинної діяльності, а й організованим характером відповідних проявів, наявністю у таких груп зброї, стійких злочинних зв'язків, підготовленості до насильства, конспірації та здатності чинити тривалий деструктивний вплив на безпекове середовище. За таких умов бандитизм обґрунтовано розглядається як один із найнебезпечніших проявів організованої злочинності, протидія якому має бути одним із пріоритетних

напрямів державної політики у сфері забезпечення національної та громадської безпеки.

В умовах дії правового режиму воєнного стану проблема запобігання бандитизму набуває нових рис і суттєво актуалізується. Воєнний стан об'єктивно впливає на стан злочинності, оскільки супроводжується послабленням окремих соціально-контрольних механізмів, ускладненням діяльності правоохоронних органів у певних регіонах, зростанням кількості вогнепальної зброї у незаконному обігу, підвищенням мобільності злочинних елементів, а також використанням воєнної обстановки для маскування злочинної діяльності. Усе це створює сприятливі умови для формування та функціонування озброєних злочинних груп, здатних до вчинення нападів, залякування населення, посягань на майно, транспорт, об'єкти інфраструктури та інших тяжких кримінальних правопорушень.

Водночас наявні підходи до протидії бандитизму не завжди повною мірою враховують специфіку воєнного періоду, а тому потребують наукового переосмислення. Недостатня адаптованість окремих організаційно-правових, кримінологічних та інформаційно-аналітичних механізмів до нових безпекових викликів, необхідність посилення міжвідомчої взаємодії, удосконалення виявлення детермінант бандитизму, а також потреба у виробленні сучасних запобіжних заходів свідчать про наявність реального наукового й практичного запиту на комплексне дослідження окресленої проблематики.

Особливої актуальності ця тема набуває також з огляду на те, що бандитизм в умовах воєнного стану має підвищений рівень латентності та здатність до швидкої адаптації до змін оперативної обстановки. Озброєні злочинні групи можуть використовувати недоліки координації між окремими суб'єктами протидії злочинності, прогалини у превентивній роботі, труднощі оперативного контролю на окремих територіях, а також загальне напруження безпекової ситуації. Це вимагає розроблення науково обґрунтованої, системної та орієнтованої на сучасні ризики концепції запобігання бандитизму, яка б поєднувала загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи впливу.

З викладеного вище очевидним є той факт, що подана на рецензування робота присвячена актуальній проблемі, розв'язання якої сприятиме подальшій оптимізації правоохоронних органів, забезпечення безпеки в Україні.

Про актуальність обраного напрямку дисертаційного дослідження свідчить також те, що роботу виконано відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як складової сектора безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 р. № 326), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 листопада 2020 р., протокол № 23) та 2025–2029 роки (рішення Вченої ради від 30 грудня 2024 р., протокол № 25).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 28 грудня 2022 року (протокол № 16).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Фіщенка Олександра Віталійовича, забезпечується належною теоретичною та методологічною основою дослідження, опрацюванням значного масиву наукових джерел, критичним аналізом наукових підходів, а також узагальненням законодавства, правозастосовної практики та наукових позицій, що стосуються проблематики запобігання бандитизму в умовах воєнного стану в Україні.

Здобувачем визначено об'єкт і предмет дослідження, що дало змогу забезпечити цілісність наукового пошуку, логічну послідовність викладу та належний рівень аргументації авторських висновків і пропозицій. Дисертація побудована з дотриманням основних вимог до комплексних наукових

досліджень, а використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання застосовано взаємопов'язано й послідовно, відповідно до поставленої мети та завдань.

Належний рівень обґрунтованості наукових положень досягнуто завдяки вдалому поєднанню теоретичного аналізу з урахуванням практичних аспектів досліджуваної проблематики. Зміст дисертаційної роботи свідчить про те, що автор послідовно здійснив систематизацію наукової літератури, визначив коло основних проблем, які потребують вирішення, та зосередив увагу на тих аспектах, що мають істотне значення для вдосконалення запобіжної діяльності у відповідній сфері.

У результаті проведеного дослідження автор досяг поставленої мети та виконав визначені завдання, про що свідчать сформульовані ним положення щодо запобігання бандитизму в умовах воєнного стану в Україні. Вони ґрунтуються на аналізі кримінально-правових і кримінологічних аспектів цього явища, зокрема його стану, тенденцій, детермінант, особливостей функціонування озброєних злочинних груп, а також на визначенні напрямів удосконалення загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів. Запропоновані в дисертації рекомендації мають наукове підґрунтя та орієнтовані на підвищення ефективності діяльності уповноважених суб'єктів у сфері запобігання бандитизму.

Таким чином, наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо аргументованими, теоретично обґрунтованими та практично значущими. Робота характеризується внутрішньою логічністю, послідовністю викладу та належним рівнем наукової достовірності.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація є одним із перших монографічних досліджень в якому реалізовано теоретико-правовий підхід до формування кримінологічних засад запобігання бандитизму із визначенням шляхів реалізації низки праксеологічних завдань в умовах

воєнного стану. До найбільш значущих наукових положень, що визначають новизну дисертації, належать такі:

– розроблено комплексну кримінологічну методику запобігання бандитизму, яка ґрунтується на кримінологічній характеристиці, що містить кількісні та якісні показники кримінально-протиправних діянь за ст. 257 КК України, причини та умови, які сприяють їх учиненню; кримінологічні ознаки особи-злочинця (учасників озброєної банди) та їх насильницькі поведінкові установки й заходах запобігання на різних кримінологічних рівнях в умовах воєнного стану;

– обґрунтовано, що запобігання бандитизму як однієї з найбільш небезпечних форм насильницької організованої злочинності займає ключове місце в системі забезпечення безпеки України в умовах війни та передбачає реалізацію на стратегічному та оперативному рівнях комплексу практикологічних заходів, спрямованих на системний кримінологічний аналіз озброєних нападів на основі якого – виявлення й усунення детермінант, що зумовлюють діяльність стійких озброєних груп, викриття та нейтралізацію їх учасників на стадіях підготовки чи замаху, а також забезпечення безперервного та безпечного руху військових, гуманітарних і цивільних вантажів, охорону військового майна й майна громадян, захист військовослужбовців та інших осіб, що перебувають під загрозою збройних посягань;

– запропоновано комплекс правових, організаційно-управлінських заходів впливу на забезпечення безпеки й запобігання бандитизму в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни на основі формування цілісної системи програмно-стратегічних документів, що включає проєкт Стратегії боротьби з організованою злочинністю в Україні до 2035 року, Комплексний план запобігання кримінальним правопорушенням на 2027–2035 рр., План запобігання бандитизму в областях та інституційне посилення кримінологічної діяльності шляхом створення Управління запобігання кримінальним правопорушенням у структурі центральних органів Національної поліції України;

– розроблено алгоритм (програму) дій працівників оперативних підрозділів поліції щодо запобігання бандитизму на основі стратегії випередження, яка включає встановлення форм кримінологічно значимої поведінки осіб-злочинців, до яких віднесено дії, спрямовані на: цілеспрямоване формування та організацію банди; забезпечення її функціонування, особливо на деокупованих територіях, прифронтових районах; готування або замах вчинення нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб; маскування та приховування кримінальної протиправної поведінки; протидія виявленню та розслідуванню;

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить удосконалити діяльність низки державних інституцій й забезпечити безпеку в Україні.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликають жодних сумнівів. Вони логічно витікають з тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Пропозиції, подані автором, щодо імплементації кращих іноземних практик до правоохоронної системи України оформлені належним чином, мають важливе теоретичне та практичне значення.

Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані вивчення 29 кримінальних проваджень відкритих за ст. 187 КК України упродовж 2022–2025 рр. з усіх областей країни; узагальнені результати опитувань 85 слідчих та 135 оперативних працівників Національної поліції у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Черкаській, Чернігівській, Харківській областях; аналітичні узагальнення МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, а також результати багаторічного вивчення оперативно-розшукової, слідчої та судової практики

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні положення дисертації опубліковано в семи наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, три тези наукових доповідей на міжнародних науково-практичних заходах.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Зважаючи на значний позитивний вплив від роботи, необхідно відзначити й про окремі її дискусійні положення.

1. У підрозділах 2.1–2.3 дисертації автор навів цінні спостереження щодо потерпілих від бандитських нападів, зокрема вказав на посягання не лише щодо власників майна, а й щодо сторонніх осіб, військовослужбовців, перевізників готівки, цивільних осіб в евакуаційних коридорах (с. 101–168). Такий підхід, безумовно, заслуговує на підтримку. Водночас у роботі віктимологічний аспект запобігання бандитизму не виокремлено в достатньо самостійний напрям наукового аналізу. Зокрема, дисертанту доцільно було б більш детально розкрити особливості віктимної поведінки потенційних потерпілих, специфіку віктимізації окремих соціальних груп в умовах воєнного стану, а також систему адресних заходів віктимологічної профілактики, орієнтованих на осіб і об'єкти підвищеного ризику.

2. У роботі обґрунтовано підкреслюється вплив воєнного стану на активізацію бандитизму, однак регіональний вимір цієї проблематики міг би бути висвітлений більш диференційовано. Із змісту другого та третього розділів випливає, що бандитизм по-різному проявляється на деокупованих територіях, у прифронтових районах, великих урбанізованих центрах і відносно тилкових регіонах. Разом із тим у дисертації доцільно було б ширше

показати, як саме регіональні відмінності безпекової ситуації, логістики, переміщення населення, доступності зброї та щільності правоохоронного контролю впливають на характер бандитських проявів. Така регіональна деталізація могла б посилити прикладну цінність запропонованих автором заходів запобігання.

3. У підрозділі 2.3 автор слушно звертає увагу на значення бойового досвіду, посттравматичної дезадаптації, толерантності до насильства та доступу до зброї у формуванні готовності окремих осіб до участі в бандитських нападах (с. 143–144). Водночас це питання потребує ще більш обережного й деталізованого висвітлення, з тим щоб уникнути можливого узагальнюючого сприйняття осіб із військовим досвідом як криміногенної групи. У зв'язку з цим доцільним було б чіткіше розмежувати, де йдеться про кримінологічно значущі індивідуальні чинники ризику, а де — лише про соціально-біографічні характеристики, які самі по собі не можуть розглядатися як ознаки потенційної злочинної поведінки. Таке уточнення сприяло б більш збалансованому і науково виваженому викладенню відповідних положень.

4. У третьому розділі дисертації запропоновано низку загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання бандитизму, а також обґрунтовано важливу роль оперативних підрозділів Національної поліції України (с. 174–175). Водночас, на думку опонента, у роботі недостатньо деталізовано механізм взаємодії Національної поліції з іншими суб'єктами безпекового сектору – Службою безпеки України, органами прокуратури, Державною прикордонною службою України, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування – у частині саме запобігання бандитизму. Більш ґрунтовне висвітлення розподілу повноважень, інформаційного обміну, координації дій та спільного реагування на територіях підвищеного ризику посилює інституційний аспект дисертаційного дослідження.

Однак, наведені зауваження містять суб'єктивне бачення опонента та носять рекомендаційний характер стосуючись дискусійних питань, певної

неповноти та непослідовності розгляду окремих положень наукової праці і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Проведений аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

У праці не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Тема дослідження є актуальною, обґрунтування чого є достатнім. Висновки і рекомендації мають достатній рівень наукової новизни, а також репрезентують вирішення поставлених у роботі завдань.

Таким чином, дисертація Фіщенка Олександра Віталійовича на тему «Запобігання бандитизму в умовах воєнного стану в Україні», є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку науки кримінології.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Фіщенка Олександра Віталійовича на тему «Запобігання бандитизму в умовах воєнного стану в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, у якому одержано науково обґрунтовані результати, що мають наукову новизну та відзначаються самостійним підходом до постановки і вирішення актуальних кримінологічних завдань у межах чинного законодавства.

2. Дисертація «Запобігання бандитизму в умовах воєнного стану в Україні» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої

освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – **Фіщенко Олександр Віталійович** – заслуговує на **присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».**

Директор навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Василь ТОПЧІЙ